

BOEK

LEVENSBESCHOUWING

ECOLOGIE

Tao, Teilhard en Westers Denken

Mei 1986, uitgeverij BRES

Beschrijving van het boek

In *Tao, Teilhard en Westers Denken* wordt verband gelegd tussen de intuïtieve en spontane wijsheid van de taoïstische filosofen van meer dan tweeduizend jaar geleden, het Teilhardiaanse evolutie-beeld uit de twintigste eeuw en recente ontwikkelingen in het westerse denken.

De verrassende samenhang tussen deze drie benaderingen leidt tot de verwachting van een wezenlijke transformatie in de menselijke samenleving en haar rol in het voortbestaan van onze aardbol. Deze verandering zal doorwerken in de rol van het individu, de politiek, het bedrijfsleven en alle andere vormen van menselijke gemeenschappen. Behandeld wordt waarom en hoe met name de westerse wereld in een fase van oververzadiging is terechtgekomen die de noodzaak en de verwachting wettigt van een nieuwe discontinuïteit in het aardse evolutieproces. De vooruitgang in de wereld werd de laatste eeuwen vooral beschouwd vanuit het gezichtspunt van de menselijke samenleving, een antropocentrische visie. De nieuwe fase van vooruitgang zal zich richten op de hele aarde, de gehele natuur, een bio-centrische visie.

Allerd Stikker (geboren in 1928) studeerde scheikunde aan de Technische Hogeschool te Delft en vervulde vanaf 1952 verscheidene functies in het Nederlandse en internationale bedrijfsleven. Sinds 1983 wijdt hij zich aan de studie van denk- en beslissingsprocessen die het evolutiepatroon van onze aarde beïnvloeden. Over dit onderwerp publiceerde hij reeds enkele artikelen.

Uitgever: BRES, Amsterdam

ISBN: 90-6229-013-2

Jaartal: 1986

Vierde druk: mei 1987

Omslag: Carolien Stikker

Woord vooraf

Het zou voor de lezer nuttig kunnen zijn te weten hoe ik ertoe gekomen ben om over dit onderwerp te schrijven en wat ik ermee zou willen bereiken.

Ik kom uit een gezin met degelijke, hardwerkende en praktisch ingestelde ouders. Wij waren niet aangesloten bij enig kerkgenootschap, en hoewel ik opgegroeid ben in een samenleving waarvan de culturele achtergrond sterk beïnvloed is door het christendom, ben ik niet opgevoed in het christelijk geloof.

Mijn middelbare opleiding vond plaats tijdens de oorlogsjaren 1940-1945 op het Barlaeus Gymnasium in Amsterdam. Na de oorlog ging ik chemische technologie studeren aan de Technische Hogeschool te Delft. Ik had deze opleiding gekozen omdat ik grote belangstelling had voor industriële activiteiten.

Tijdens de scheikundeles was ik gefascineerd geraakt door de onthulling dat materie van de ene soort, vorm en kleur getransformeerd kan worden tot een andere soort, vorm en kleur, alleen door die in de juiste hoeveelheden met andere materie te mengen, bij de juiste

temperatuur en druk, en met de juiste katalysator. Dit bracht mij tot het besef dat er een fundamenteel dynamisch aspect aan onze natuurlijke omgeving verbonden is.

Tijdens mijn studietijd in Delft beviel mij het gebruik van de basisbegrippen uit de natuurkunde en wiskunde, nodig om de scheikunde in de technische wetenschappen te kunnen integreren, steeds minder.

Hoewel ik verstandelijk de methoden en technieken om wiskundige en mechanische verhoudingen te formuleren, kon volgen en toepassen, kante ik me gevoelsmatig tegen de idee dat alles berekend, gemeten, voorspeld en beheerst kon worden. Ik kon niet accepteren dat er geen andere invloed op de gang van zaken in deze wereld bestaat.

In 1949 kwam ik een boek van Lecomte du Nouÿ tegen, getiteld, in zijn Engelse vertaling, *Human Destiny*.

Ik bezit nog steeds het exemplaar dat ik toen las.

Het heeft een totale ommekeer in mijn denken teweeggebracht en heeft mijn ogen geopend voor het feit dat het universum, de aarde en de mens in een dynamisch proces van voortdurende transformatie betrokken zijn, niet alleen materieel en biologisch, maar ook geestelijk.

Ik heb geleerd dat dit verloop een patroon volgt, dat in de bouwstenen van de natuur een fundamentele universaliteit bestaat, dat er richtlijnen bestaan en dat dit proces sprongsgewijs verloopt.

Ik werd mij bewust van de dynamische wijze waarop het universum zich ontplooit en van de plaats van onze planeet en de mensheid daarin. Door zijn grote reikwijdte kon er in deze nieuwe dimensie van bewustwording ruimte zijn voor alle verschillende religies, filosofieën en wetenschappelijke verklaringen waarmee de mens tegenwoordig geconfronteerd wordt.

Op een hoger niveau is er eenheid in verscheidenheid. Deze nieuwe dimensie biedt ook plaats aan de mystiek, omdat het proces van ontplooiing zowel rationele als irrationele elementen bevat. Deze nieuwe eenheid roept een gevoel op van onbekende krachten die op universele schaal alle gebeurtenissen met elkaar verbinden. Hoe kan dit proces in een samenhangende visie vertaald worden voor de huidige mensheid?

Door het feit dat ik in mijn jeugd nooit geconfronteerd werd met een bepaalde levensfilosofie of een bepaald geloof, was ik rijp voor, en nog zonder vooroordelen ten aanzien van, een nieuwe denkwijze. Ik geloof desalniettemin dat mijn persoonlijke ontwikkeling, en ook die van mijn tijdgenoten, enorm gebaat zou zijn geweest bij een meer uitgebreid onderwijs in de geschiedenis van het religieuze en wetenschappelijke denken. Zulk onderwijs zou de nadruk moeten leggen op eigentijdse culturele en politieke ontwikkelingen, en zou de leerlingen een besef moeten bijbrengen van filosofische invloeden door de eeuwen heen.

In 1963 heb ik *Het verschijnsel mens*, de Nederlandse vertaling van *Le Phénomène humain* van Pierre Teilhard de Chardin, voor het eerst gelezen. Ik werd getroffen door zijn inspirerende boodschap dat de mensheid en onze planeet betrokken zijn bij een enorm, doelgericht, dynamisch evolutieproces. Deze briljante synthese van geloof, filosofie en wetenschap

vanuit een historisch en futuristisch perspectief, afkomstig van de jezuïet Teilhard, was voor mij een ware onthulling.

Aan mijn internationale zakenreizen heb ik een derde ‘onthulling’ te danken: de filosofische werken van de vroege taoïsten in China. Ik kwam geestelijk en emotioneel onder de indruk van hun opmerkelijke inzicht en vooruitziende blik omtrent de mens, de aarde en het universum. Er bestonden ook fascinerende overeenkomsten met de visie van Teilhard de Chardin, ofschoon vanuit een ander oogpunt in tijd en kennis. Het is merkwaardig dat Teilhard, die drieëntwintig jaar in China heeft doorgebracht als paleontoloog, niet rechtstreeks putte uit dit geweldig reservoir van oude wijsheid en oorspronkelijkheid.

Ik raakte ervan overtuigd dat een samenvoeging van de spontane, intuïtieve inzichten van de taoïstische filosofen met de constructieve, synthetiserende en evolutionaire inzichten van Teilhard, een schat aan nieuwe en verfrissende ideeën zou kunnen vormen voor de wereldburger van nu, in zijn morele, filosofische en religieuze benadering van de hedendaagse wereld. Uit vele verschillende persoonlijke gesprekken en zakelijke en sociale ontmoetingen was mij duidelijk geworden dat er tegenwoordig een grote behoefte bestaat aan een fundamentele filosofie in de benade-ring van het leven bij individuen, van het regeren bij politici, van het besturen bij managers, van het onder-wijzen bij leraren en van het begeleiden van het leven van de burgers van deze aarde bij de kerken. Veel mensen, zowel oud als jong, voelen zich onbevredigd met hun levensvisie. Ze hebben echter geen tijd, en nemen geen tijd, om erover na te denken, of vinden de religieuze, wetenschappelijke of filosofische aanpak van het onderwerp ingewikkeld, verwarrend en onvoldoende. En toch verlangen ze in het diepst van hun hart naar een inspirerende leidraad in hun speur-tocht naar nieuwe vormen van vervolmaking tijdens hun verblijf op aarde.

Ik heb me daarom voorgenomen om een ‘vooruitgangs-rapport’ te maken, gebaseerd op mijn indrukken van de huidige stand van zaken in de westerse wereld; ten eerste om aan mijn persoonlijke behoefte aan een leidraad te voldoen, en verder om mogelijkerwijs een aantal richtlijnen te geven aan de lezer van dit onder-zoek. Zoals de lezer duidelijk zal blijken, ben ik ervan overtuigd dat de mensheid op het punt staat een nieuwe, belangrijke sprong in het evolutieproces te gaan maken.

Een grondig begrip van de boodschappen van de taoïsten en Teilhard de Chardin, en van de meest recente inzichten in de natuurkunde, de psychologie en de ecologie kunnen zeer dienstig zijn bij de bewest-wording van dit proces. Hoewel de wetenschappelijke, politieke, industriële, economische, religieuze en educatieve instituties van onze maatschappij zich nauwelijks bewust zijn van een nieuwe transformatie, zullen ze toch betrokken zijn bij deze sprong, zodat ze zich erop moeten voorbereiden.

Over de onderwerpen Taoïsme en Teilhard heb ik, bij het voorbereiden van dit boek, zeer waardevolle raad en aanmoediging gekregen, vooral van Mère Marie

Ina Bergeron Ph.D., te Parijs, pater Thomas Berry Ph.D. en prof. Ewert H. Cousins Ph.D., te New York, dr. Frits Böttcher in Nederland, dr. Ursula King in Leeds, dr. Joseph Needham in Cambridge en pater Yves Raguin S.J. in Taipei.

Ik zou ook dank willen betuigen aan mijn familie, die zoveel aan mijn ontwikkeling heeft bijgedragen en die de gevolgen heeft moeten verduren van mijn rusteloze speurtocht naar de bedoeling van ons men-selijk functioneren. Mijn dank geldt ook mijn nauwste en oprechte vrienden.

Inleiding

Met dit boek zou ik mensen willen bereiken die niet noodzakelijk geschoold zijn op het gebied van geloof, filosofie of wetenschap. Het is een poging de lezer te laten nadenken over de eenvoudige vraag die de mens zich van tijd tot tijd stelt: wie ben ik en wat doe ik hier? De oude Chinese taoïstische filosofen hadden daar een aantal interessante antwoorden op, gebaseerd op een intuïtief, spontaan en oorspronkelijk denken. Doordat de christelijke en wetenschappelijke levenshouding in toenemende mate de mens van de natuur deed vervreemden, is de westerse wereld grotendeels haar intuïtie, spontaniteit en originaliteit ten aanzien van dit onderwerp kwijtgeraakt. Teilhard de Chardin was een van de eerste westerse denkers die de ware samenhang van de uiteenlopende invloeden waaraan de westerse samenleving blootstaat, opnieuw aan-toonde. Hij heeft de verscheidenheid van krachten weer met elkaar verzoend binnen de dynamiek van het evolutieproces.

In dit onderzoek probeer ik een gemeenschappelijke noemer in het Chinese en Teilhardiaanse denken te ontdekken tegen de achtergrond van de ontwikkeling van het westerse denken gedurende de laatste 2000 jaar. Ik heb hiervoor een aantal belangrijke vraag-stukken waarmee de mensheid geconfronteerd wordt, uitgekozen. De voorlopige conclusies die uit deze aanpak volgen, bieden een samenhangende maar open blik op de aarde, de mens en het universum van nu. De voorliggende visie zou van dienst kunnen zijn bij individuele overpeinzing en ontwikkeling alsook bij het uitdenken van gemeenschappelijke acties en strategieën.

Zo beschouwend als het karakter van het eerste gedeelte van dit boek is, zo keihard zijn de feiten van onze huidige wereld in de daaropvolgende hoofd-stukken. Het algemene doel van het onderzoek is een duidelijk verband te leggen tussen de filosofische, culturele, wetenschappelijke en religieuze geschiede-nis enerzijds en de huidige wereldsituatie anderzijds. De huidige wereldsituatie wordt geïllustreerd aan de hand van feitelijke uittreksels van rapporten over de mondiale sociale, economische, industriële en politieke ontwikkelingen van de jaren tachtig, en voorspellingen daaromtrent voor het jaar 2000.

De mentaliteit en het referentiekader van grote instel-lingen en regeringen bij het nemen van beslissingen bieden tegenwoordig weinig ruimte bij het oplossen van problemen als gevolg van verstoorde evenwichten,

die veroorzaakt zijn door nieuwe technologische en organisatorische ontwikkelingen in het Westen. Deze ontwikkelingen hebben geleid tot een verbeterde levensstandaard, maar ook tot een toenemende ver-vreemding van de mens van de natuur, hetgeen tot vernietiging van onze planeet zou kunnen leiden. Het onderzoek probeert te laten zien hoe in de loop van de geschiedenis de westerse wereld in deze situatie is terechtgekomen en hoe taoïstische en Teilhardiaanse gezichtspunten een aanvulling op onze westerse cultuur kunnen zijn, waardoor het evenwicht hersteld kan worden.

Vervolgens zal deze speurtocht door verleden en heden worden doorgetrokken naar recentelijk ontwik-kelde ideeën en inzichten in de Verenigde Staten en Europa. Deze nieuwe denkwijzen zijn gebaseerd op een toenemende bewustwording van de mogelijkheid van een ingrijpende verandering in het evolutieproces op onze planeet, die in de komende vijftig jaar te verwachten is, en op de noodzaak om de voorwaarden voor zo’n transformatie te herkennen: het herstellen van individuele harmonie en van het dynamische evenwicht in de relatie tussen de mens en de natuur, zowel lokaal als mondiaal, binnen die vijftig jaren. De studie beoogt aan te tonen dat er een samenhang bestaat tussen taoïstisch, Teilhardiaans en nieuw westers denken, en dat de mensheid de mogelijkheid heeft om verder vooruit te gaan op een duidelijke weg naar een nieuwe transformatie. Individuele betrok-kenheid en collectieve verantwoordelijkheid kunnen een grote invloed hebben op de richting en kwaliteit van de weg en van die transformatie. Het is daarom noodzakelijk dat zoveel mogelijk wereldburgers toe-gang hebben tot, en zich bewust worden van, wat we gemeenschappelijk door de eeuwen heen hebben ontwikkeld op het gebied van wetenschappen, en inzicht verkrijgen in onze rol op aarde en in het univer-sum, hetgeen een inspirerende werking zal hebben. Op cultureel, wetenschappelijk en technologisch gebied is de westerse maatschappij zeer creatief en vernieu-wend geweest. Deze maatschappij hoeft geen stap terug te doen, maar de graad van verzadiging van haar huidige ontwikkelingsniveau, en de daarmee gepaard gaande ongewenste bijverschijnselen, en bijgevolg de behoefte aan verandering, opent de deur voor essen-tieel taoïstisch en Teilhardiaans denken teneinde een nieuw verhaal, een nieuwe orde, gebouwd op de pres-taties van het verleden en gericht op een hoger niveau van coördinatie en harmonie, te scheppen.

Bij het analyseren van het taoïstische en Teilhardiaanse denken heb ik nogal specialistisch materiaal gebruikt. Niet alleen is de inhoud daarvan soms ingewikkeld, ook vraagt de taal om herlezing en is het woordgebruik niet alledaags. Toch is het mogelijk om de basisbegrip-pen van de gespecialiseerde literatuur te bevatten zonder een deskundige te zijn of te moeten worden. Wat de Chinese teksten betreft: aangezien de schrijver de Chinese taal niet machtig is, heeft hij slechts Engelse en Franse vertalingen gelezen.

Bij het lezen van dit boek is geen basiskennis van taoïstische filosofie of het werk van Teilhard de Chardin nodig. Aangezien het boek hele tijdperken die een

belangrijke rol speelden in het bereiken van huidige niveaus van kennis en begrip, samenvat, zal de vereen-voudigde benadering van dit onderzoek ongetwijfeld de nodige wenkbrauwen doen fronsen. Het doel is echter om de basisbegrippen en hun onderlinge samenhang voor de ‘leek’ beschikbaar te maken. Het is betreurens-waardig dat, onnodig, zoveel van de verworven en geschreven ervaring uit de menselijke geschiedenis voor de meesten alleen door taalproblemen ontoegan-kelijk blijft. De schrijver heeft geprobeerd het gebruik van jargon te vermijden, omdat het onderwerp in vele gevallen in een alledaagse taal behandeld kan worden, zonder een beroep te hoeven doen op technische of wetenschappelijke taal die alleen maar voor ingewijden begrijpelijk is. Bij het behandelen van wetenschappe-lijke ontwikkelingen, vooral op natuurkundig gebied, is het gebruik van een aantal technische termen soms onvermijdelijk. Laat dit de niet-technische lezer er niet van weerhouden om door te lezen.

Voor de Chinese filosofie werd geput uit werken van Chinese filosofen van de periode tussen 500 v.C. en 1200 n.C., zoals Koeng Fu Tse (ca. 500 v.C.), Lau-tse (ca. 400 v.C.), Tjoeang Tse (ca. 350 v.C.), Hoesai Nan-tse (ca. 150 v.C.), Liè-tse (ca. 50 v.C.), Wang Pi (ca. 250 n.C.) en Tjoe Si (ca.1150 n.C.). De Teilhardiaanse visie werd grotendeels gehaald uit zijn basiswerken, zoals *Het verschijnsel mens* en *Het goddelijk milieu*, uitgegeven na zijn dood in 1955, en gedeeltelijk uit werken van andere auteurs die schreven over zijn denken, evenals uit latere edities van zijn essays en brieven.

De informatie over de huidige wereldsituatie werd verzameld uit rapporten die aan het begin van de jaren tachtig werden uitgebracht door de Wereldbank, de Commissie-Brandt, de OESO, afdelingen van de Verenigde Naties, de overheid van de Verenigde Staten en het ‘World Watch Institute’. Hedendaagse ideeën en visies werden aangetroffen in publicaties van o.a. Marilyn Ferguson, Hazel Henderson, Barbara Marx Hubbard, Jean Houston, Thomas Berry, Fritjof Capra, Willis H. Harman, Robert Muller en Peter Russell. Behalve deze nieuwe ideeën en visies, worden ook de gevolgen voor de mens behandeld van belangrijke ontwikkelingen in de moderne natuurkunde en verwante recente theorieën. Deze zijn afkomstig uit de werken van David Bohm, Ilya Prigogine en Rupert Sheldrake.

Bij de analyse van beslissingsprocessen bij belangrijke instelling is uitgegaan van persoonlijke ervaringen en observaties, alsmede van publicaties van onder-nemingen en deskundigen.

Er wordt geprobeerd uit de verzamelde gegevens en analyses conclusies te trekken die tot een nieuwe visie op de wereld en haar toekomst leiden, en tevens aan te geven hoe die toekomst bereikt kan worden. Het onderzoek is betrekkelijk beknopt gehouden en laat het aan de lezer over om op eigen initiatief meer en diepgaander literatuur, welke in overvloed verkrijg-baar is op alle behandelde gebieden, te raadplegen.